

Centrum adiktologie
Psychiatrická klinika 1. LF
Univerzita Karlova v Praze

Cílové skupiny programů specifické primární prevence užívání návykových látek a jejich rozlišení dle resortní příslušnosti

Michal Miovský

Centrum adiktologie PK 1. LF UK v Praze

Jana Zapletalová

Institut pedagogicko-psychol. poradenství ČR

Výukový materiál č. 3

2. října 2006

Změny v definici a pojetí primární prevence:

- 1) Původní odborně a terminologicky chybné pojetí primární prevence (MŠMT, 1998) bylo korigováno jednak novou strategií (MŠMT, 2004) a upraveno prostřednictvím Standardů preventivních programů (MŠMT, 2005a).
- 2) Postupné sjednocování a korigování terminologie: primární prevence rizikového chování (odstranění nálepkování), specifická a nespecifická prevence atd.
- 3) Směřování k dosažení jednotného a konzistentního konceptu primární prevence rizikového chování: integrace všech oblastí a jejich jednotné pojetí.

Rizikovým chováním rozumíme takové vzorce chování, v jejichž důsledku dochází k prokazatelnému nárůstu zdravotních, sociálních, výchovných a dalších rizik pro jedince nebo společnost. Vzorce rizikového chování přitom považujeme za soubor fenoménů, jejichž existenci a důsledky je možné podrobit vědeckému zkoumání a které lze ovlivňovat preventivními a léčebnými intervencemi.

Prevence rizikového chování je jakýkoli typ zdravotní, sociální, pedagogické či jiné intervence, která směřuje k předcházení výskytu rizikového chování, zamezení jeho další progresi, zmírňující již existující formy a projevy rizikového chování nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.

Základní typy rizikového chování (MŠMT, 2005b):

- 1. Agrese a šikana,**
- 2. Rizikové sporty a rizikové chování v dopravě,**
- 3. Poruchy příjmu potravy,**
- 4. Rasismus a xenofobie,**
- 5. Negativní působení sekt,**
- 6. Sexuální rizikové chování,**
- 7. Závislostní chování (adiktologie).**

Primární prevence užívání návykových látek:

Zahrnuje aktivity a programy úzce zaměřené na oblast užívání a uživatele návykových látek a na rizika s tím spojená. Vyznačují se třemi hlavními charakteristikami (MŠMT, 2005):

- a) přímým a explicitně vyjádřeným vztahem k oblasti užívání a uživatelů návykových látek a tématům s tím spojeným,
- b) jasnou časovou a prostorovou ohraničeností realizace (na ose: zmapování potřeb, plán programu a jeho příprava, provedení a zhodnocení programu a jeho návaznost),
- c) zacílením na jasně ohraničenou a definovanou cílovou skupinu a s tím souvisejícím zdůvodněním matchingu (tj. přiřazováním určité skupiny či jednotlivce k danému typu programu odpovídajícím potřebám a problémům cílové skupiny).

Cíle primární prevence užívání návykových látek (MSMT, 2005):

- a) pokud se u některých jedinců nedaří zabránit nástupu užívání návykových látek, je třeba toto zahájení oddálit alespoň do co nejvyššího věku a pokusit se minimalizovat rizika spojená s tímto jednáním jak z hlediska jedince, tak společnosti,
- b) pokud se u některých jedinců nedařilo zabránit zahájení užívání návykových látek, je třeba na ně i nadále působit a motivovat je k upuštění od této činnosti a podporovat je v návratu k životnímu stylu, který není spojen s užíváním těchto látek,
- c) v případě rozvoje rizikového chování spojeného s užíváním návykových látek zajistit adekvátní prostředky ochrany před dopady tohoto jednání a motivovat jedince k využití specializované pomoci v poradenské nebo léčebné oblasti.

Každý preventivní program musí mít jasně definovanou svoji cílovou skupinu nejméně na základě tří kritérií a musí (MŠMT, 2005a):

- a) respektovat specifické problémy a potřeby cílové skupiny, jeho součástí tedy musí být i popis způsobu, jakým tyto informace poskytovatel získává,
- b) obsah (včetně popisu zdrojů těchto informací) proč a jak je koncipován právě s ohledem na specifické potřeby cílových skupin = jak, kde a kým byly zjišťovány potřeby dané cílové skupiny a jak bylo toto zjištění promítnuto do preventivního programu.

Nutnost metodické podpory a pomoci pro tento úkol.

Požadavky na deskripci a klasifikaci skupin:

- kompatibilita se standardy primární prevence a existujícími dokumenty jak na resortní, tak na meziresortní úrovni,
- respekt k meziresortnímu a mezioborovému charakteru primární prevence rizikového chování,
- otevřenost (budoucí integrace zbývajících oblastí prevence rizikového chování),
- dostatečná obecnost = integrace všech potenciálních cílových skupin preventivních programů,
- dostatečná specifičnost = při definování musí být užitá jasná, ověřitelná a smysluplná kritéria,
- využitelnost pro matching (a jeho ověření) daného programu pro danou cílovou skupinu,

Tří klíčová kritéria diferencující cílové skupiny primární prevence užívání návykových látek

Věkové kritérium (6 skupin)

Kritérium náročnosti (6 skupin)

Profesní kritérium (6 skupin)

Kritérium 1: Věk cílové skupiny

Hranice mezi skupinami reflektuje jak významné vývojově-psychologické periody, tak také současný systém věkového členění cílové populace ve školách a školských zařízeních a současně také důležité věkové hranice dané zákonem (hranice trestní odpovědnosti atd.):

- a) Předškolní věk (3-6 let).
- b) Mladší školní věk (6-12 let).
- c) Starší školní věk (12-15 let).
- d) Mládež (15-18 let).
- e) Mladí dospělí (18-26 let).
- f) Dospělá populace (nad 26 let).

Kritérium 2: Náročnost cílové skupiny

Diferencuje populaci dle ověřitelné a ve vztahu k užívání návykových látek relevantní míře sociální a zdravotní zátěže. Smyslem kritéria je v co nejobecnější rovině specifikovat možnou zdravotní a sociální zátěž, která se promítá do zvýšené vulnerability vůči návykových látkám:

- a) Nezasažená populace bez výrazné zdravotně-sociální zátěže.
- b) Nezasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží.
- c) Zasažená populace bez výrazné zdravotně-sociální zátěže.
- d) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží.
- e) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží s výrazným podílem aktuálních komplikujících faktorů nesouvisejících s náv. látkami.
- f) Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží s výrazným podílem aktuálních komplikujících faktorů souvisejících s náv. látkami.

Kritérium 3: Profesní hledisko

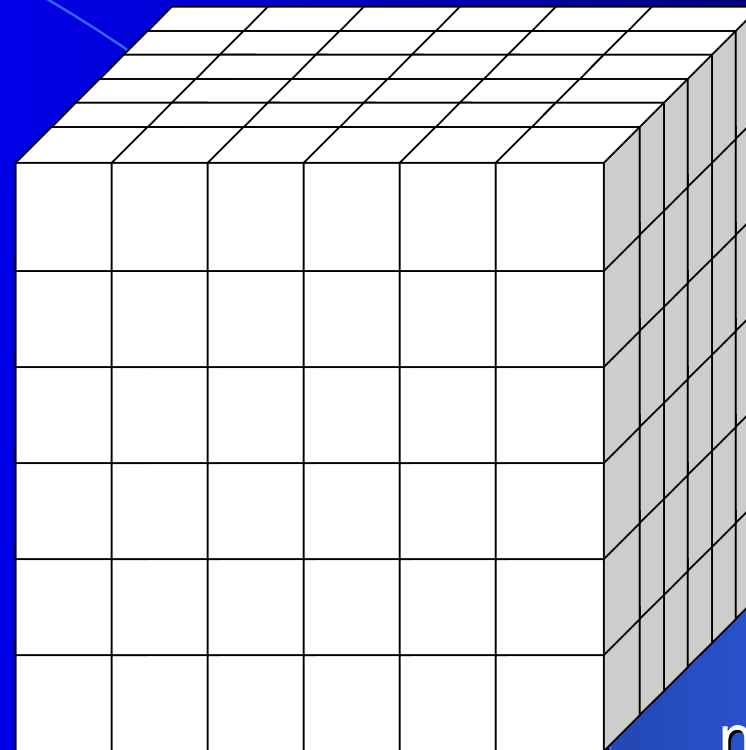
Kritérium má zásadní význam pro institucionální diferenciaci cílové populace, která je podstatná nejen z hlediska resortní příslušnosti, ale také z hlediska různé míry společenské nebezpečnosti dopadů fenoménů, jimž se preventivní programy snaží předcházet :

- a) Nezaměstnaní
- b) Žáci, učni, studenti a uživatelé z jiných školských zařízení
- c) Rizikové profese ve zdravotnictví a sociálních službách
- d) Rizikové profese ve školství
- e) Ozbrojené složky (armáda, policie, vězeňský personál atd.)
- f) Jiné rizikové profesní skupiny (řidiči MHD atd.).

Kombinace tří klíčových kritérií diferencujících cílové skupiny primární prevence užívání návykových látek

Věkové
hledisko

Profesní hledisko

Hledisko
náročnosti

Analýza resortní příslušnosti cílových skupin

Úkol popsat cílové skupiny primárně-preventivních programů v oblasti specifické primární prevence užívání návykových látek vyplývá z:

Usnesení vlády č. 1045 z roku 2000 (k Národní strategii 2001–04),

Usnesení vlády č. 549 z roku 2003 (k závěrům PHARE Twinning),

Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti MŠMT 2001–04 a 2005–09.

Usnesení vlády č. 1305 z roku 2004 (k Národní strategii protidrogové politiky na období 2005–09).

Usnesení vlády ČR č. 886/2005 (k Akčnímu plánu 2005-06).

Zákon číslo 379/2005 Sb.

Obsahová analýza všech uvedených dokumentů.

Příklad 1: Cílová skupiny č. 15

Číslo cílové skupiny:	15
Popis skupiny dle kritérií:	Starší školní věk (12-15 let).
	Zasažená populace bez výrazné zdravotně-sociální zátěže.
	Děti na ZŠ, školách praktických a školských zařízeních.
Hlavní zodpovědnost:	MŠMT, MZ
Spoluzodpovědnost:	MPSV, MV
Poznámky:	

Příklad 2: Cílová skupiny č. 28

Číslo cílové skupiny:	28
Popis skupiny dle kritérií:	Mladí dospělí (18-26 let).
	Zasažená populace s výraznou zdravotně-sociální zátěží.
	a) Nezaměstnaní. b) Studenti a uživatelé jiných škol. zařízení. c) Rizikové profese ve zdrav. a soc. službách. d) Rizikové profese ve školství. e) Ozbrojené složky (armáda, policie). f) Jiné rizikové profesní skupiny. g) Rodiče.
Zodpovědnost:	MŠMT, MZ, MPSV, MO, MS, MD (v závislosti na skupině).
Poznámky:	Kromě cílových skupin „A“, „B“, „D“ a „G“, kde je hlavní zodpovědnost na MŠMT, záleží u všech dalších na resortní příslušnosti dané profesní skupiny, včetně skupiny „F“ (např. řidiči MHD patří pod MD atd.).

Hlavní zjištěné nedostatky

- a) Nedůsledná kontrola pokrytí cílových skupin ze strany RVKPP a MŠMT.
- b) Nejvíce nedostatků vykazují resorty MZ a MPSV (bez koncepčních dokumentů, bez odpovídajícího zapojení, bez odpovídající participace na dotačních programech),
- c) Chybějící návaznosti u programů MO.
- d) Nesmyslné nastavení dotačního řízení u MV:
„nespecifická prevence“ kriminality apod. nemá v této oblasti co dělat a je terminologický zavádějící.
- e) MZe, MD a MS: chybějící dokumenty, bez zapojení, nesystémová opatření a programy atd.

Centrum adiktologie
Psychiatrická klinika 1. LF
Univerzita Karlova v Praze

Kontakt:

www.adiktologie.cz
mmiovsky@adiktologie.cz

Děkuji za pozornost

J